

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

GILÁNYI MAGDOLNA

BŐLE KORNÉL OP KÉZIRATOS VISSZAEMLEKEZÉSEI

Doktori (PhD) értekezés tézisei

2021

Történettudományi Doktori Iskola Iskolavezető: Dr. Óze Sándor DSc
Egyháztörténeti Műhely Műhelyvezető: Dr. Perendy László PhD
Témavezetők: Dr. Szovák Kornél DSc, Dr. Zágorhidi Czigány
Balázs PhD

I. A kutatás előzményei

Böle Kornél (1887–1961) alakja – az 1945 utáni egyházpolitika célrendszerének megfelelően – feledésbe merült a Kádár-korszak évtizedei alatt, jóllehet a domonkos renden belül jelentős funkciókat töltött be, sőt „eredeti, egyenesen színpadi jelensége volt a magyar katolicizmusnak” (Nyisztor Zoltán). Annak ellenére, hogy hitszónoki, missziós papi tevékenysége miatt országosan ismert volt, és cikkeinek száma megközelítette a tízezret, csupán néhány lexikon szócikke tárgyalja életét (gyakran hibás adatokkal). A tudományos munkák elsősorban Árpád-házi Margit szentté avatása és legendái kapcsán említik a nevét.

A 19. század második felétől a rend római központja olyan történeti munkák megjelenését szorgalmazta, amelyek modern módszertant alkalmaztak. Ennek előfeltétele volt a domonkos rend reformja, az új szellemiség elterjedése. Magyarországon ezt a gyakorlatot egy új szerzetesi generáció képviselte (Böle Kornél, Gerdenich Móric, Szalay János és később Fehér Mátyás). Azonban ezek közül a történeti munkák közül kevés foglalkozott a magyar domonkosok modern kori történetével. Ezt az időszakot jellemzően egy-egy rendház múltja mutatja be. A korabeli kiadványok többsége inkább a domonkos rendet népszerűsítette, tehát nem törekedett arra, hogy módszeres történeti kutatást végezzen.

Miután a szerzetesrendek működési engedélyét 1950-ben megvonták, a provincia és a rendházak levéltárai szétszóródtak, a szerzetesi hagyatékok sorsa követhetlenné vált. A rendszerváltás után a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény (Vasvár) vállalta a

könyvtárak és a levéltári anyag maradványainak összegyűjtését, és támogatta a rendtörténeti kutatásokat. 2016-ban, a rend alapításának 800. évfordulóján elindult *Magyar domonkos rendtörténet* sorozat, két év alatt (2017–2018) négy kötettel jelentkezett. Ezek között megtalálható Böle Kornél *Utaim* című visszaemlékezése (2018).

Az intézmény gyűjteménye jelentősen gyarapodott, amikor Böle Kornél több mint 80 doboznyi irathagyatéka bekerült a szombathelyi (egykor domonkos) Szent Márton-plébániáról (III. fejezet). A levéltári egység alapszintű rendezésében részt vettem, az ekkor tapasztaltak miatt választottam ki disszertáció kutatási témáját. A hagyaték rendezése során nagy számban kerültek elő kéziratos visszaemlékezések (emlékiratok, naplók), így a hangsúly egyértelműen az életrajzra került.

A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény mellett a következő intézményekben végeztem kutatásokat: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, Prímási Levéltár, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár.

II. A követett módszertan

A kutatásom egyik feltétele volt Böle Kornél irathagyatéka érintett részének (kéziratos visszaemlékezések) kutathatóvá tétele, vagyis szükség volt a hagyaték egy részének rendezésére. Alapvető cél volt a a szétzilálódott kéziratok összerendezése, és az első példányok rekonstruálása. Ha ez – a kéziratlapon elkallódása miatt – nem volt lehetséges, a duplumok szolgáltak kiegészítőként. Ezzel párhuzamosan tisztáztam a kéziratos visszaemlékezések viszonyát (IV. 2. 2–4.), hiszen a keletkezés sorrendje fontos forráskritikai üzenettel bír. S nem utolsó sorban az a gyakorlati cél is megfogalmazódott, hogy a kéziratok a későbbi kutatások számára is áttekinthető rendszerré szerveződjenek.

Elsőként lényeges volt Böle Kornél munkamódszerének megállapítása (IV. 1. 1.), ezt a kéziratsorrend kialakításával azonos időben végeztem. Elvégeztem a szövegek aprólékos feldolgozását, így alakítottam ki kategóriákat. A hangsúly a biografikus írásokra került

A visszaemlékezés az én-dokumentumok sajátos típusa, ez vezetett egyértelműen a szerzetes életrajzának összeállításához. A pályakép hézagjait a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, továbbá más levéltárak, könyvtárak anyagának bevonásával egészítettem ki. Ezek kontrollforrásokként is szerepelnek az értekezésben. A főszöveget, vagyis a pályakép elbeszélését (V.) exkurzusok szakítják meg. Ezekben a „kitekintésekben” gyakran egy-egy kéziratrész elemzéséről van szó (IV. 3., V. 2. 2., V. 2. 3., V. 2. 8.). Ezek árnyalják az egyháztörténeti, rendtörténeti információkat.

A disszertáció szakirodalom és források feldolgozásának hagyományos módszereit követi, vagyis jellemzően pozitivista megközelítést alkalmaz. Ezt egészítettem ki a posztmodern történetírás gyakorlatával, például mikrotörténetírással (pl.V. 2. 7.).

A téma kidolgozásához a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény Könyvtárának következő forrástípusait vettem alapul: káptalani akták, rendi névtárak, rendi kiadványok és sajtótermékek, évkönyvek. A gyűjtemény levéltára esetén: a budapesti rendház anyaga, szerzetesi hagyatékok (Bőle Kornél, Nusser Péter, Dóczy Zsigmond), tartományi iratok. Elsősorban az 1945 utáni évtizedeket kiegészítő információkhoz jutottam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára munka, operatív és vizsgálati dossziéiból; a Pannonhalmi Szociális Otthonban töltött évekre vonatkozóan a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának egyes szerzetesi hagyatékaiból, továbbá a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Kézirattárából és a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár iratanyagából; a Primási Levéltárból.

III. Eredmények

Bőle Kornél pályaképének ismertetése rendkívül változatos megközelítéseken keresztül lehetséges. A 19. század utolsó harmadával kezdődő és az 1960-as évekig tartó rendkívül tág időkeret egyháztörténeti, rendtörténeti vetületei mellett a vallásgyakorlatról is információkkal szolgál. A pályakép tanulsága egyrészt a Várpalotáról induló és Árpád-házi Margit szentté avatásáig jutó személyes élettörténet, másrészt a rend nemzetközi jelenlétének szintjén is jelentős szerzetesi „kariertörténet”. A domonkos rend történetének egy rendkívül prosperáló szakaszát teszi ki Bőle Kornél aktív működésének időszaka: dokumentálta a provincia megalakulását és tevékenységét a katolikus reneszánsz idején, 1945 után pedig az üldöztetés és az illegalitás éveit.

A disszertáció érdemei közé sorolandók az alábbi eredmények:

1. A primer forráscsoport előkészítésekor áttekintettem a csak alapszinten rendezett hagyatékot, a szétszóródott lapokból helyreállítottam az egykori kéziratokat. Az elvégzett munkáról részletes jegyzék készült, mely rögzítette a kéziratok hiányait, állapotát, a másolatok számát, a melléleteket stb. A szisztematikus munka során a következő kategóriákat állapítottam meg: 1. Életemből, 2. Naplók, 3. Kisebb utak, 4. Rendtörténeti írások, 5. Lelkiségi írások, 6. Egyéb (az előző kategóriákba be nem sorolható kéziratok), megfogalmazódott néhány módszertani alapvetés is.

Többek között a kéziratos visszaemlékezések esetén két kategóriát (*Életemből* kéziratai, naplók) jelöltem ki (V. 2. 1–8.). A disszertáció életrajzi részének szerkezete is az *Életemből* logikáját követi. A kutatás folytatásához szükséges tulajdonképpen előzetes munkálatok eredményeképpen a hagyaték kéziratai kutatható állapotba kerültek (IV. 2. 2–4).

2. A kéziratos visszaemlékezések szerzői margináliái, továbbá a textusok utalásai (X. 1. 2.) lehetővé tették az *Életemből* genezisének felvázolását, a hagyaték hiányainak (elveszett/lappangó kéziratok) rögzítését.
3. Dolgozatomban igyekeztem számos példán keresztül világossá tenni a domonkos szellemiség tartalmát, például a rendi képzés működésének ismertetésével, a missziós tevékenység bemutatásával, prédikációk elemzésével.
4. Egyes eredmények a domonkos rend fővárosi működésének történetéhez járulnak hozzá, például a budapesti rendház státuszának változása, a domonkos szervezetek irányítása alá eső egyesületek, szervezetek alakulásának körülményei (Credo, Rózsafüzér Társulatok).
5. Egyes rendi funkciók (pl. *socius*, *promotor*) gyakorlatát ismertettem. A *sociusi* státusz Bőle Kornél esetén a Tanácsköztársaság eseményeivel kapcsolódott össze, a

promotori megbízás Árpád-házi Margit szenté avatásához kötődött.

6. A kutatómunka kiterjedt Bőle Kornél publikált írásainak összegyűjtésére. Műveinek válogatott bibliográfiája (VII.) a következő típusokat tartalmazza: önálló kötetek; tanulmányok; cikkek, rövidebb írások; fordítások; beszédek; versek; továbbá személyéhez kapcsolható más dokumentumok (filmfelvételek, nekrológok).
7. A biográfia magától értetődő módon tette szükségessé az én-dokumentumokból kirajzolódó személyiségkép külső megközelítését. A kortársi vélemények (X. 3.) egyértelműen választ adnak Bőle Kornél népszerűségére, országos ismertségére.
8. A disszertáció – jellegéből adódóan – további rendtörténeti kutatások számára biztosít alapot, akár az 1950 utáni domonkos rendi névtár, akár a Credo Egyesület vagy Árpád-házi Margit kultusza is említhető ezen feldolgozásra váró témák között.
9. A disszertáció lezárása, s egyúttal egy tervezett életrajzi monográfia ígérete újabb területek feltárására sarkall. Ezek – a jelenleg is folyó – kutatások vizsgálják Bőle Kornél népszónoki tevékenységét, a modern sajtó eszközeinek kiaknázását (pl. rádioprédikációk), a rendtársaival kialakított kapcsolatát.

IV. A témában megjelent publikációk

Bőle Kornél OP irathagyatéka. Levéltári Közlemények (2020) 3. sz. 22–32.

Bőle Kornél: Utaim. Egy domonkos szerzetes visszaemlékezései (1887–1944). S. a. r. Gilányi Magdolna. Magyar Napló Kiadó–Írott Szó Alapítvány–Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, Bp.–Vasvár, 2018. (Magyar domonkos rendtörténet 3.)

„Életem Pannonhalma Szent Hegyén” – Bőle Kornél domonkos szerzetes kéziratosa visszaemlékezései. In: Bencések Magyarországon a pártállami diktatúra idején. II. Szerk. Dénesi Tamás–Boros Zoltán. Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, Pannonhalma, 2018. 165–186.

„Misericordias Domini in aeternum cantabo” – Bőle Kornél (1887–1961) kéziratosa visszaemlékezései. In: A 800 éves domonkos rend Magyarországon. A középkori provincia felbomlásától a közelmúltig. Szerk. Barna Gábor–Zágorhidi Czigány Balázs. Szent István Tudományos Akadémia–Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, Bp.–Vasvár, 2017. (Magyar domonkos rendtörténet 3.) 91–104.

„Álmomban Mindszenty bíboros ténykedett... én is ott voltam.” Bőle Kornél O. P. 1956-os naplója. Lymbus, Bp., 2016. 371–385.

Bőle Kornél OP jubileumi beszéde (1916). Tanítvány (2016) 2. sz. 69–77.

Karácsonyi csillanások”. Bőle Kornél OP karácsonyai.
Tanítvány (2016) 3–4. sz. 3–7.

Egy domonkos szerzetes I. világháborús feljegyzései.
Tanítvány (2015) 2. sz. 18–22.

„Krisztusért jártam mindenben követségben” – Bőle Kornél
OP: Utaim, Turul 88. (2015) 1. füzet, 16–21.